

Д. В. Гурська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

БІБЛІЙНІ ПАРЕМІЇ У МОВОТВОРЧОСТІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ЗАСІБ ОСМИСЛЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті описано когнітивні особливості функціонування біблійних паремій у мовотворчості Мирослава Дочинця. Зазначено, що паремійні одиниці є акумулюванням форм розумової діяльності людини, засобом розкриття та осмислення нею мовної картини світу. Підкреслено, що когнітивна структура паремій біблійного походження у мовному тлі художніх текстів Мирослава Дочинця є задованим образним втіленням уявлень людини про світ і своє місце у ньому.

Ключові слова: когнітивний засіб, мовна картина світу, українська фразеологія, прислів'я, приказка, паремія, Святе Письмо.

*Господь Людині дав дві Мови,
Душевну вічну й змінну Словни
Іван Огієнко*

«Духовною сув'язю землі та неба є рідномовне слово, ритмічний світ біблійної мови», – підкреслює Зиновій Тіменик, розкриваючи розмаїте багатство творчої діяльності Івана Огієнка [11, с.95]. А мовознавець Н.В. Гуїванюк зазначає: «Віра людини в Бога, як і в магію молитвеного слова, є складовою української ментальності, глибокої релігійності української душі» [2, с.35]. Такий духовний світ українського народу найчіткіше закарбований у фразеологічній системі мови.

Українська фразеологія як незаперечна народна мудрість сягає своїм корінням Біблії. Завдяки вірі українців, їхній набожності біблійне слово завжди звучало і звучить як переконання, застереження, благословення, або й як прокляття тощо. Ні у якому іншому жанрі, як у фразеологізмах, прислів'ях, приказках, для яких функціонує узагальнювальний термін *паремії*, не вербалізовано так коротко і чітко розмаїття цього напрямку ментальності українського народу. Мабуть, саме тому сучасна лінгвістична наука спрямована на когнітивні дослідження паремій, що указує на системний характер мовної картини світу. Паремії, які долучають нас до «духу язика, до психології народу» [12, с.19], вважаємо концентрацією усталених форм розумової діяльності етносу, тому тему, обрану для дослідження, вважаємо *актуальною*.

Паремійні фонди цікавлять нас не лише як результат акумулювання та систематизації соціокультурного досвіду, але й основа соціальної адаптації найрізноманітніших виявів конвенційних норм культурного регулювання, що виявляються на ментальному рівні: панівної моралі, цінностей та оцінних критеріїв, норм етикету, звичаїв, обрядів, побутової ерудиції в соціально-гуманітарних і природничо-наукових знаннях [8, с.92]. На необхідність проведення досліджень такого спрямування указує О.О. Селіванова: «... дослідження фразем і паремій як репрезентант колективного досвіду народу і його культури в синергії дискурсивного простору мови може пояснити і процеси боротьби й зміни ідеологій та дискурсивних практик» [9, с.213].

Функціонування релігійної лексики, релігійного дискурсу та їхніх елементів в оповіді художнього твору вивчали зарубіжні й вітчизняні лінгвісти: О. Бірюкова, Н. Гуїванюк, Н. Журавльова, О. Котяш, О. Селіванова, Н. Сологуб,

С. Єрмоленко, О. Тележкіна тощо, але дотепер розгляд цього важливого для сучасної мовознавчої науки питання – релігійної лексики та фразеології – на матеріалі мови творів Мирослава Дочинця не проводився. Тим часом в оповіді цього художника слова вони посідають значне місце. З огляду на це *метою* нашого дослідження є аналіз когнітивних зв'язків паремій релігійного змісту, вербалізовані у мовотворчості Мирослава Дочинця, що ще не було об'єктом спеціального фразеологічного опису. У зв'язку із задекларованою метою уможлиблюється розв'язання таких *завдань*: – закартковати із творів Мирослава Дочинця методом суцільної вибірки паремії релігійної семантики; – подати когнітивну характеристику закарткованих паремій; – окреслити перспективи дослідження.

Паремії біблійного походження, вербалізуючись в українському мовному просторі, передавались із вуст в уста, інколи зазнавали трансформації: скорочувались, чи навпаки, доповнювались новими словами, але принципово не змінювали свого значення та повчального змісту. Фразеологія Святого Письма є універсальною, але піддається своєрідній індивідуально-народній та авторській інтерпретації. Актуальним є один із критеріїв аналізу паремій, постульований Е.Я. Кокаре: «Досліджувати паремії кожного народу ізолювано, не беручи до уваги паралелі у фольклорі інших народів, означало б описувати лише зовнішній бік специфічних явищ культури, не торкаючись їх по суті» [5, с.6]. Такий компаративний аналіз ми і хочемо провести у майбутньому. Хоча, з іншого боку, й універсальні паремійні одиниці можуть бути релевантними для характеристики особливостей національного світобачення, адже «своєрідність національної ментальності кожного народу – це цілісна система, де дуже часто важить не стільки абсолютна її специфічність, – в кожній-бо її рисі можна знайти ті чи інші аналоги з-поза даного етносу, – скільки неповторне поєднання свого і спільного з іншими народами, а нерідко з огляду на це й своєрідна питома вага, сприйняття й розвиток у ній спільного з іншими народами» [7, с.36]. Важливо також ураховувати й те, що паремії належать до групи тих мовних знаків, що репрезентують інформацію, яка є результатом тривалої культурно-ціннісної обробки, тому дослідження паремійних текстів доцільно проводити в синхронічно-діахронічному аспекті, адже «аналіз культурного в мові має ретроспективний та історичний характер; він подібний до пригадування» [7, с.37]. Пошуки образних втілень народних уявлень про світ і людину в ньому, закодованих у пареміях, у сучасних лінгвістичних студіях здійснюються через методику реконструкції гештальтових метафор, результати яких підтверджують думку про те, що концептуальне осмислення категорій культури знаходить своє втілення у системі образів, які є своєрідною полицею для узагальнення світогляду народу [10, с.247]. Образна структура паремій як когнітивне джерело пізнання етнічних особливостей свідомості є об'єктом наукового зацікавлення етнопсихологів, оскільки вони, як і лінгвісти, вбачають у пареміях знаряддя етнопсихогенезу, адже «народнопоетичні образи визначають наше сприйняття світу значно сильніше, аніж нам звичай здається...» [6, с.3].

У сучасній українській літературній мові зафіксовано близько двохсот стійких висловів, які так чи так пов'язані з текстом Біблії, сюжетні лінії якої виявились настільки універсальними, всеосяжними, що й донині побутують у повсякденному нашому слововжитку як текстові ремінісценції [3, с.617]. Біблійні фразеологічні одиниці становлять вагомий пласт фразеологічної системи української мови, є активною складовою художнього дискурсу, в тім числі й сучасних українських письменників. Адже саме сьогодні, у XXI столітті, українська література й українська літературна мова знаходяться у процесі інтеграції у світовий духовний простір. Важливого значення набуває проблема

мова – художня мова – релігія. Хоча Святе Письмо як спільна правова людства переосмислюється українськими письменниками упродовж багатьох століть, і сьогодні воно є невичерпним джерелом збагачення мови. До нього активно звертаються сучасні письменники.

Як ми уже зазначали вище, наша розвідка спрямована на дослідження паремій біблійного походження на матеріалі творів Мирослава Дочинця. Це «словнена християнського духу книга, якої в нас не було» [4, с.5]. Євген Сверстюк, письменник, доктор філософії, зазначає, що «книга Мирослава Дочинця учительна в євангельському сенсі цього слова» [4, с.7].

Наш аналіз ґрунтується на 300 прикладах, дібраних із творів письменника, прочитання яких перекоонує, що вони передають читачеві народну та Божу мудрість через прислів'я, приказки, умовиводи, зроблені з допомогою спостережень та безперервного читання Письма.

Універсальною характеристикою більшості зафіксованих паремій є їх цитатний характер, а за допомогою цитати, вирваної з контексту, як відомо, можна довести багато. Тому в паремійному аналізі мікроконтекстом, що визначає статус прислів'я чи приказки у мовній системі, виступає паремійний фонд мови, а макроконтекстом – увесь історико-культурний фонд мови, на якому творилася й побутувала дана паремія [7, с.43]. Біблійні паремії в аналізованих контекстах використовуються з метою впливу на читача, привернення уваги до нагальних проблем, уможливають реалізацію цілей релігійного дискурсу.

Досліджуючи дібраний із мовотворчості Мирослава Дочинця матеріал, виділяємо дві групи паремій: паремії власне біблійного походження та паремії релігійного змісту з прямим та опосередкованим покликанням на Святе Письмо.

Стійкі вислови біблійного походження передають майже дослівно слово Боже, але зустрічаємо й перефразовані автором вислови, які мають релігійний зміст та біблійне підґрунтя, як от: *Найбільші чудеса – Божі дари* (М. Дочинець) [4, с.19]; *І отож як котрий чоловік їсть та п'є і в усім своїм труді радіє добром, – це дар Божий!* (Біблія, кн. Еклезіястова 3:13) [1, с.624]; *Лікують люди – виліковує Господь* (М. Дочинець) [4, с.19]; *І сказав Він: «Коли дійсно будеш ти слухати голосу Господа, Бога твого, і будеш робити слушне в очах Його, і будеш слухатися заповідей Його, і будеш виконувати всі постанови його, то всю хворобу, що я склав був на Єгипет, не покладу на тебе, бо я – Господь, Лікар твої!»* (Біблія, кн. Вихід 15:26) [1, с.76]. Прослідковуємо чітку приналежність авторського вислову до біблійного *Господь – Лікар твої; І ти завжди муши віддати Богу те, що від нього одержав* (М. Дочинець) [4, с.21]; *Тож віддайте кесареви – кесареви, а Богові – Боже* (Біблія, Єв. від св. Матвія 22:21) [1, с.915]. Автор перефразовує, пояснює біблійний вислів і подає його як власне повчання. До опосередкованих паремій біблійного походження можемо віднести вислів із творів М. Дочинця: *Відкрий серце Духові, і Він допоможе тобі в немогах* [4, с.24]. Порівняймо авторське судження зі Святим Письмом: *Хто має вухо, хай чує, що Дух промовляє...* (Біблія, Об'явлення 2:11) [1, с.1136]. *Дух* в обох варіантах читаємо як *Бог, Господь*, спираючись на Письмо: *Господь же – то Дух, а де дух господній, – там воля* (2-ге до коринтян 3:17) [1, с.1076]. Авторські паремії цікаві своїм суголоссям із Божими заповідями, як-от: *Не проси мале, проси велике, і матимеш понад мале* [4, с.24]; *Не хитруй з усю мати користь, а опікуйся щоб самому бути корисним* [4, с.24]; *Лоза, що не родить, скоро всихає* [4, с.24]; *Не будь зубоскалом і пересмішником. Бог любить радісних вірників* [4, с.24]; *Все – гра... Не граються лише з Богом* [4, с.61]; *Через поле смирення прийдеш до тихої води* [4, с.19].

У мовотворчості М. Дочинця віднаходимо вислови власне біблійного походження. Так відомий біблійний вислів *Ваше ж слово хай буде «так-так», «ні-ні»*. А що більше над це, то те від лукавого (Біблія, Єв. від св. Матвія 5:37) [1, с.895], який забороняє давання клятви, письменник осмислює по-своєму та дещо скорочує: *На все май свій погляд, свою думку. На всі запитання відповідай «так» або «ні»* [4, с.24]; або у автора читаємо: *Бо як вчить святий Павло: «Коли Бог за нас, то хто проти нас»* [4, с.24] та порівняємо з Біблією; *Що ж скажемо на це? Коли за нас Бог, то хто проти нас?* (Римлянам 8:31) [1, с.1054].

Паремійне наповнення мови творів Мирослава Дочинця вражає активністю функціонування. Крім паремій біблійного походження, автор повчає й народної мудрості, як-от: *Де вродився, там знадобився* [4, с.22]; *Бадиллина там найліпше росте, де впала насінина* [4, с.22]; *Камінь, що котиться, мохом не поростає* [4, с.21] та багато інших.

Простежуємо певну трансформацію паремій біблійного походження в усному мовленні і в авторській інтерпретації. У цьому зв'язку З.Г. Коцуба підкреслює, що характер паремій є універсальним, а варіативність паремійних образів є етнічно зумовленою [7, с.47]. А Е.Я. Кокаре стверджує щодо подібності основних принципів виникнення образів, указує на можливість незалежного виникнення паремій, які мають подібну або ідентичну структуру. Тому й не дивно, що письменник пристосовує біблійні вислови до власних суджень, переживань [5, с.250].

Дослідження паремій (прислів'їв, приказок, авторських фразеологізмів) уможливує розуміння особливостей національної специфіки світогляду народу, нації, загальнолюдських особливостей мислення й універсальної здатності людини образно передавати уявлення про світ.

Отож, аналіз паремій релігійного змісту мовотворчості Мирослава Дочинця є підставою для заперечення думки окремих лінгвістів про те, що сучасні паремійні ряди втратили певною мірою можливість розширювати свої тематичні і семантичні групи якісно новими за структурою й змістом паремійними одиницями. Спростовуємо судження на тій підставі, що письменник не тільки використовує у мовній палітрі своїх творів зафіксовані раніше релігійні паремії з когнітивною метою, описує духовні скорби Святого Письма, але й намагається дати життя новим, трансформованим паремійним одиницям. У перспективі доцільно використати компаративний аналіз чи то мовотворчості одного автора, чи то різних авторів для глибшого аналізу між концептуальних зв'язків у межах релігійної концептосфери української наївної картини світу.

Список використаних джерел:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської і грецької на українську наново перекладена. – 1988. – 1523 с.
2. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст : вибр. праці / Н.В. Гуйванюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 664 с.
3. Денисюк В. Біблійні фразеологічні одиниці з компонентом Око в українській мові / В. Денисюк // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2007. – Вип. XV-XVIII. – С. 617-620.
4. Дочинець М. Лад: трилогія / М. Дочинець. – Мукачево : Карпатська вежа, 2014. – 561 с.
5. Кокаре Э. Интернациональное и национальное в латышских пословицах и поговорках / Э. Кокаре. – Рига : Рижский университет, 1978. – 294 с.
6. Костомаров В.Г. Современный русский язык и культурная память / В.Г. Костомаров, Н.Д. Бурвикова // Этнокультурная специфика речевой деятельности :

- сб. обзоров. – М. : Рос. акад. наук. Ин-т науч. информации по обществ. наукам, 2000. – С. 23-36.
7. Коцюба З.Г. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження З.Г. Коцюба // Мовознавство. – 2009. – №2. – С. 34-47.
  8. Морозов А.В. Фольклор в духовной культуре восточных славян: ментальные предпосылки функционирования / А.В. Морозов. – Вильнюс : Ксения, 2005. – 195 с.
  9. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : монографічне видання / О.О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
  10. Теля В. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Теля. – М. : Шк. «Языки рус. культуры», 1996. – С. 247-250.
  11. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон); життєво-бібліографічний нарис / З. Тіменик. – Львів : Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка. 1997. – 230 с.
  12. Франко І. Передмова до першого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки») / І. Франко // Етнографічний збірник – Львів : Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка, 1905. – Т. XVI. – С. V-XXV.

The author of the article exposes the important value of faith in God, magics of biblical language for the Ukrainian people, underlines that these are constituents of Ukrainian mentality, religiousness of the Ukrainian soul, means of forming language picture of the world. It is stressed that irrefutable folk wisdom arrives at to root of the Bible. It is formed in the phraseological system of the Ukrainian language as paremiaes of biblical origin.

The article deals with cognitive features of functioning of biblical paremiaes in the Myroslav Dochynets' works. It is marked that units of paremiaes are the accumulation of intellect forms of a man, the means of language picture of the world. It is underlined, that a cognitive structure of paremiaes of biblical origin in the language background of Myroslav Dochynets' texts is the coded vivid embodiment of the idea of a man about the world and his place in it. They have cognitive sense.

Key words: cognitive means, language picture of the world, Ukrainian phraseology, proverb, saying, paremiaes, Scripture.

Отримано: 12.02.2015 р.

УДК 94(477)

Р. П. Давидюк

Рівненський державний гуманітарний університет

УЧАСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА У ДОПОМОЗІ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ ЕМІГРАНТАМ УНР

У статті на основі критичного аналізу архівних матеріалів, спогадів, міжвоєнної періодики, досліджується організація матеріальної допомоги українському населення Волинського воєводства політичним емігрантам та їх родинам. Прослідковано збірки коштів, вшанування пам'яті загиблих воєнків, охарактеризовано діяльність Українського громадянського комітету допомоги емігрантам.

Ключові слова: українська політична еміграція, міжвоєнний період, Волинське воєводство, Іван Огієнко, Український центральний комітет, Український громадянський комітет допомоги емігрантам.

Після поразки Української національно-демократичної революції на еміграції опинилися десятки тисяч її найактивніших учасників: політичних діячів, військовослужбовців, працівників державного апарату, інтелігенції. В